

JOSEF
ŽEMLIČKA

POČÁTKY
ČECH
KRÁLOVSKÝCH

1198–1253

PROMĚNA STÁTU
A SPOLEČNOSTI

autor

DONO DEDIT **cms**

NAKLADATELSTVÍ
LIDOVÉ NOVINY

IV.

PŘEMYSL OTAKAR I.:
ČECHY STŘEDOEVRPSKOU
MOCNOSTÍ

11. *Vstup do bojů v říši, ztráty a zisky*

SMÍRNÁ DOHODA PŘEMYSLA S VLADISLAVEM z prosince 1197 ukončila čtvrtstoletí zápasů o pražský trůn. Přemysl se ujal vrchní vlády v monarchii. Vladislav dostal Moravu, zatím bez Olomoucka. Začalo druhé, více než třicetileté panování Přemysla Otakara I. (1197–1230).¹⁾

Součástí prosincového ujednání byl asi slib, že Přemysl upustí od msty na těch, kdož ho opakovaně zradili. Jistě zklamal okruh svých věrných, táhnoucích k Praze „připravených buď zemřít, nebo zjednat sobě chleba a pánu svému Přemyslovi knížectví“. Na druhé straně tím získával důvěru rozhodující části předáků, kroužících po generace „okolo trůnu“ a držících prestižní benefícia a úřady.²⁾

Klid na domácí půdě Přemyslovi umožnil, aby své pozice upevnil také navenek. Obratem rozvinul pražský dvůr čilou zahraniční aktivitu. Pobytem v exilu získal Přemysl orientaci v německých poměrech. Tohoto „informačního náskoku“ uměl pragmaticky využívat. Ačkoliv sám mohl osobně Štaufům leccos zazlívát, politický instinkt ho vedl na jejich stranu. Jako spojenec Filipa Švábského vyrazil Přemysl koncem léta 1198 k Rýnu, aby mu přispěl

Pečeť krále Filipa Švábského, přední strana s trůnícím panovníkem, 1198

v tažení proti Otovi IV. Brunšvickému. V očekávání válečné pomoci ho v září 1198 nechal král Filip korunovat. Stalo se tak v Mohuči (někdy se uvažuje o Boppardu). Za nepřítomného metropolitu vykonal slavnostní akt nejspíše Aimo, arcibiskup z Tarantaise, který předtím korunoval Filipa.³⁾

Rovněž Filipova královská inaugurace proběhla v Mohuči (8. září 1198). Nejmladší Barbarossův syn měl sice v držení pravé říšské insignie, zvláště korunu, a také jich při své korunovaci využil. Namísto „pravého“ korunovačního místa v Cáchách, které ovládal jeho soupeř, se však musel spokojit Mohučí. Ani odznaky moci mu nepředal „pravý“ korunátor. Tím měl být kolínský arcibiskup, jenž podporoval Otu. Welfský uchazeč zase postrádal „pravé“ korunovační klenoty, takže oběma stranám nezbylo než poukazovat na nedostatečnou legitimaci protivníka. Jejich argumentaci přebírali i stoupenci obou táborů.⁴⁾

„Po úradě s knížaty“ vystavil Filip vzápětí českému spojenci privilegium. Originál se nedochoval, text se však dá zčásti odvodit z článků Zlaté buly sicilské (1212). Filip Švábský potvrdil královský titul českých panovníků s tím, že království mají Přemysl i jeho nástupci užívat dědičně a bez poplatků. V říši bude králem uznán ten, koho v Čechách zvolí. Římský král (císař) mu pak svěří zemi v léno. Českému království mají být vráceny zcizené končiny, český král má „svým“ biskupům udělovat investituru.⁵⁾

Přemysl začínal druhou vládu jako zralý muž s bohatými zkušenostmi. Kromě slovanského jména Přemysl ho císařská kancelář začátkem devadesátých let nazývala Otakarem (1192: *Odocarus dux Bohemorum*), podobně se sám po druhém získání trůnu ohlásil papeži (1199: *O. dei gracia rex Boemie*). Nebyl prvním Přemyslovcem s dvojitým jménem (Konrád II. Ota, ale i jiní). Jako Přemysl vystupuje v listinách pro domácí příjemce a v české letopisecké tvorbě, k německé formě Otakar se hlásil v dalším styku s kurií (pravidelně od roku 1217), se zahraničím a posléze i v domácích vztazích. Poprvé užila česká královská kancelář zdvojení roku 1212 (*Otakarus, dei gratia, qui et Premisel*). Cizí prostředí znalo domácí vztahy pozorovat příklon k formě Přemysl nebo k zdvojení. Naproti tomu v opisech pečetí se jen v prvním typu, pokrývajícím knížecí vládu (1192–1193), objevuje jako Přemysl, ve čtyřech zbývajících typech vystupuje pod jménem Otakar.⁶⁾

Využívaje stupňovaného zápasu mezi oběma římskými králi uměl z rozvratu v říši Přemysl těžit. Díky zdatnosti „Čechů“, vál-

čících v Durynsku, Francích, Sasku i Porýní, stoupal kredit jejich vládce. Přemysl se stal vyhledávaným spojencem i obávaným soupeřem. Zároveň tím řešil problém jak usměrnit nestrádanou energii „svých“ velmožů. Třebaže tažení z podzimu 1198 skončilo vzpourou prostých bojovníků u Würzburgu a k Rýnu dorazily jen trosky slíbených posil, válčili Čechové postupně na straně všech soupeřů v říši. Výjezdy za hranice jim nabízely bohatství, kořist, slávu. Vytrhávaly je z domácích problémů. I když zprávy o jejich kořistných zvycích bývaly zveličované, modelovaly obraz Čechů jako lidí proslulých loupežením a surovým rabováním.⁷⁾

Boj o moc v říši měl hlubší mezinárodní pozadí. Souvisel s úsilím Francie dobýt nazpět pevninské državy Plantanegetů. Zatímco Štaufové nalézali pochopení u Filipa II. Augusta (1180–1223), stal se Ota IV., syn Jindřicha Lva, exponentem svých příbuzných – anglických králů Richarda I. Lví Srdce (1189–1199) a Jana Bezzemka (1199–1216), kteří byli jeho bratrance. I díky anglickým penězům a počáteční podpoře kolínského arcibiskupa mohl Ota dlouho vzdorovat. Právě lidnatý a rozlehlý Kolín v severním Porýní, jehož obchodně zdatný patriciát si díky své hospodářské síle klestil cestu do politiky, sehrával v konfliktu mimořádnou roli. Dlouhodobou prioritou kuriálních plánů bylo zamezit personálnímu spojení říše a Sicilského království v rukách Štaufů. V Německu, Itálii i na půdě Francie se rozpoutal vleklý konflikt, v lecčems nesoucí rysy prvního velkého nadregionálního zápasu v Evropě.⁸⁾

Na tomto pozadí se odvíjel vztah Přemysla Otakara k všem uchazečům římského trůnu. Nebyl to poměr jednoduchý, neboť

Jen krátce, ale významně zasáhl před svou smrtí do politických dějin středověké říše anglický král Richard I. Lví srdce († 1199), s jehož přízní mohl počítat Ota IV. Brunšvický. Kresba Richardovy jezdecké pečetí

do něho trvale zasahovalo papežství. Hrozbami, sliby i nátlakem nutil Inocenc nejen Přemysla, ale také další politické veličiny k účelovému dezertérství. Proti českému králi mohl střídavě užívat dvou citlivých pák.

První komplikací byla žaloba Arnolda, pražského kanovníka a probošta v Sadské, proti svému biskupovi Danielu II. Milíkoví (1197–1214). Arnold, který se sám chtěl stát biskupem, si v Římě stěžoval, že Daniel nebyl zvolen v kapitule, ale že dosáhl své hodnosti „mocí světskou“ (*per laicalem potentiam*). Současně Daniela obviňoval ze špatných mravů. I když zprvu ničeho nedosáhl a slíbil, že nebude v útocích pokračovat, odešel koncem roku 1199 do Říma, aby na Daniela znovu žaloval. Podle jeho stížností měl být Daniel nejen synem kněze (to byl mimořádný hřích), ale dopouštěl se mravnostních a kriminálních deliktů (měl prý děti, padělal pečeti, opíjel se, mrhal církevním majetkem). Daniel byl povolán do Říma, aby se očistil, zdařile se však konfrontaci s Arnoldem vyhýbal. Zdlouhavá pře skončila Danielovým očištěním a Inocenc nařídil v létě 1201 Arnoldovi věčné mlčení. Málo důstojný proces nejenže si vyžádal velké náklady, ale dovolil kurii z větší blízkosti nahlédnout do českých poměrů. Sám Daniel se zachoval k Arnoldovi velkomyslně a navrátil mu odňaté církevní prebendy.⁹⁾

Přemysl musel stát za Danielem, jehož „zdedil“ z časů Vladislavova knížectví, z jednoho prostého důvodu. Pojila ho s ním nepříjemná aféra. Po léta žil s Adlétou z rodu míšeňských Wettinů. Byla sestrou roku 1195 předčasně zemřelého markraběte Albrechta (jeho choť byla zase Žofie, dcera českého knížete Bedřicha) i jeho nástupce Dětricha. Wettinové podporovali Přemysla v exilu a ten si nemohl z manželství s Adlétou stěžovat na nedostatek potomstva. Sotva však podruhé vkročil do zdí Pražského hradu, stárnoucí Adlétu zapudil a ústy poslušného biskupa Daniela nechal své manželství prohlásit za neplatné. Jako záminka mu posloužila skutečnost, že byl s ní v čtvrtém stupni příbuzenství. Jeho novou choť se stala mladá Konstancie, sestra uherského krále Emericha (1196–1204). Politické motivy asi nehrály větší roli a smyslný Přemyslovec bezohledně prosadil svou vůli. Zdrčená Adléta se však nevzdala. V zájmu svých dětí, jimž hrozila pečeť bastardů, požádala Inocence o pomoc. V kanonickém procesu hrál pražský biskup klíčovou úlohu. Pokud by totiž Daniel před Arnoldovými žalobami neobstál a byl suspendován, mohl být zpochybněn jeho verdikt o zrušení Přemyslova manželství. Ino-

cenc to dobře věděl a jako v dalších kauzách, kdy těžil z osobních těžkostí korunovaných hlav, dával též Přemyslovi najevo, že výsledek sporu bude úměrný králově ochotě přizpůsobit se kuriálnímu zájmu. K rozhodnutí neměl sebemenší chuti, neboť by se vzdal účinného nátlakového prostředku. Přes četné zvraty skončila celá záležitost Adlétinou smrtí (1211) ve ztracenu.¹⁰⁾

Inocenc skvěle ovládal umění jak v nedočkavém žadateli vzbuzovat latentní naději a trvale ho nechávat v očekávání příznivého konce. Ale v Přemyslovi našel obratného protihráče. Český král, třebaže mu záleželo na legitimitě synů a dcer, které měl s Konstancií, uměl hrát s Římem jeho vlastní hru. Pokud se musel podvolit, dokázal ústupek pružně měnit v zisk. Ač v osobním životě prudký a prchlivý, byl jako politik běžcem na dlouhé trati. Nevycházel předčasně vsříc tam, kde si byl jist, že mu ovoce samo spadne do klína. Svědčí o tom taktika, jakou volil v snaze dosáhnout všeobecného uznání své královské hodnosti.

Přemyslovu korunovaci v září 1198 vzali na vědomí jen stoupenici Filipa Švábského. Hrozilo, že se bude opakovat historie královského povýšení Vratislava II. (1085/86) i Vladislava II. (1158), kdy jen část latinského světa uznávala jejich titul. Složitost Přemyslovy pozice vycítil Inocenc, když hledal citlivá místa jeho vztahu ke Štaufům. V březnu 1201 vyšel z papežské kanceláře dopis „knížeti Čech“. Inocenc v něm vyčetl Přemyslovi, že přijal královskou hodnost od „nepravého“ (to jest krále Filipa Švábského) s dovětkem, aby tuto vadu napravil. Král Ota prý Přemyslovi žádost o korunu neodmítne. To se již s ohledem na roztržku s Wettiny stával Přemyslův pobyt v štaufském táboře neúnosný. Kladné vyřízení Danielova sporu, které se rýsovalo, mělo Přemyslovo rozhodování usnadnit. Již v září 1201 radostně oznamoval Mistr Filip, kuriální diplomat, že spolu s dalšími podporuje krále Otou český kníže, dosud „přední opora moci“ (*potior pars auxilii sui*) švábského vévody Filipa. Přesto trvalo delší čas, než se český panovník k Welfovi otevřeněji přihlásil (podzim 1202).¹¹⁾

Přemysl zahájil proslulou sérii změn svého stranicství. Nebyl sám. Oba soupeřící tábory se vyznačovaly neustálým přeléváním. Za Filipem i Otou pevně stával jen omezený počet vyhraněných příznivců, rekrutujících se obvykle ze šlechty a ministeriality jejich rodových držav. Jen málokterý kníže vykazoval stálou věrnost. Sliby, privilegii, dary a zástavami říšského zboží lákali oba rivalové do svých řad světské i církevní pány. Královských statků ubývalo, dispozice ústřední moci nad nimi slábla. Ale bez ohledu

Vojenská tažení a válečné události zaplnily celou první polovinu vlády krále Přemysla. Tak nějak mohli vyhlížet královi bojovníci táhnoucí hned k Rýnu, hned do Durynska, třebaže Velislavova bible tu zobrazuje starozákonní motivy

na to obdarování většinou jen liknavě sloužili „svému“ králi. Principy lenní hierarchie ztrácely obsah. Spolehlivou zárukou nebylo ani příbuzenství. K Filipovi přešel Otův starší bratr Jindřich, rýnský falckrabě, Welfa také opustil kolínský arcibiskup Adolf, duchovní otec jeho volby. Nejedem obrat provedl durynský lantkrabě Heřman, mecenáš rytířské kultury (ta přece stála na zásadách věrnosti), jiní nebyli ani míšeňští Wettinové.¹²⁾

Především němečtí historikové se ptali, proč byl úpadek říše a královské moci provázen vzestupem českého království. Obviňovali Přemysla ze lstivosti a bezcharakternosti. Věrolomně prý ukrajoval z „práv“ zesláblé říše. Jistě, Přemyslovi nelze upřít zchytralost, s níž řešil i krkolomné situace. Současně je však třeba vidět pozadí. První část jeho vlády neprovázely jen ziskuchtivé přemety, ale i rizika. Jestliže si český stát vydobyl respektovanou pozici v centru Evropy, nebylo to jednorázovým úsilím schopného jedince, ale vyústěním delších tendencí. Rovněž krize říše měla hlubší kořeny. Její akutní průběh uspíšil jak oslabení královské moci, tak politickou teritorializaci. Přemysl nabídnutého prostoru jen využil.¹³⁾

Kromě osobních i politických vztahů k všem římským zvolencům a s respektem k papeži měly na Přemyslovo rozhodování nemalý vliv domácí poměry. Všechny tři složky vzájemně souvise-

ly, procházely zvraty a zůstávalo na Přemyslovi, aby je udržoval v rovnováze. Vleklým zdrojem neklidu, jenž mohl dávat českým předákům různé záminky, byl králův soukromý život. S obecným a jednohlasným souhlasem „Čechů“ se nesetkávalo ani bezohledné vytěsnění Vratislava, syna Přemysla a Adléty. Na jedné straně Vratislav, žijící na míšeňském dvoře a prosazovaný Wettiny, na druhé králův příbuzný Děpolt se stávali hrozbou, která se nedala podceňovat.

Spolu s Vladislavovci (potomci Vladislava I.) patřili Děpoltici k druhé z přemyslovských odnoží, které se podařilo vkročit za práh 13. století. Jejich předek Děpolt byl mladším bratrem krále Vladislava. Kronikář Jarloch ho zve Theobaldem a vyzdvihuje jeho syna, rovněž Theobalda, z něhož odvodil českou formu Děpoltici (*qui nunc sunt Dipoltici*). Děpolt II. měl vládnout v svém území (*in parte sua*), prý čtvrtině země (*per quartam partem principabatur*), nejspíše na východě Čech. Zemřel jako křižák při tažení do Palestiny (1190) a zanechal opět stejnojmenného syna. Mezitím Děpoltici své území téměř dědičně ovládli, takže se blížilo údělům moravského typu. Počátkem 13. století se skládalo z čáslavské, chrudimské a vracavské kastelánie a z Kouřimska. Třebaže žádný z Děpolticů nikdy na trůn v Praze neusedl a pokud víme, ani se o to nepokusil, nechyběl k tomu v duchu seniorátního pravidla teoretický nárok.¹⁴⁾

Jelikož Vratislav nedosáhl plnoletosti, stal se nástrojem míšeňské odvety nejprve Děpolt. Na Dětrichovo naléhání mu Filip Švábský, k jehož stoupencům Wettinové patřili, udělil asi koncem dubna 1203 Čechy v léno. Tímto krokem, když porušil znění svého vlastního privilegia z roku 1198 (v říši má být uznán ten, koho v Čechách zvolí), jen Přemysla vnitřně utvrdil, že vstup do welfsko-kuriálního tábora je správný.¹⁵⁾

Přestože se domácí zázemí stávalo neklidným, zasáhl Přemysl osobně do letní kampaně roku 1203. Po Otově boku válčili Uhři, vyslaní na Inocentiův popud Přemyslovým švagrem Emerichem. Před obléhaným Merseburkem stvrdil král Ota českému spojenci výsady dané Filipem Švábským a zčásti je rozšířil. 24. srpna kardinál-legát Guido Přemysla pomazal a korunoval. Podíl Čechů na úspěších welfské strany ocenil sám Ota, ale papež s uznáním královského titulu nespěchal. Netrpělivý Přemysl vypravil do Říma poselstvo, jež tu předneslo návrh povýšit pražské biskupství na církevní metropoli. Vzhledem k očekávanému nesouhlasu Mohuče to Inocenc odmítl, aby však Přemysla povzbudil, nepřímo po-

přel legitimitu Adlétiných dětí. Po hrané nevědomosti nazval v dubnu 1204 Přemysla králem.¹⁶⁾

Spojenectvím s králem Otou, který nakrátko podnikl zdařilou ofenzivu, upevnil Přemysl svou domácí pozici. Jestli se vůbec Děpolt o něco pokusil, zůstal bez šance. Na jeho aktivity by se mohl vztahovat list z dubna 1204, v němž Inocenc vyzval pražského i olomouckého biskupa a s nimi bechyňského arcijáhna, aby stáli církevními tresty všechny, kdož by odmítali poslušnost Přemyslovi, hájícího krále Otu.¹⁷⁾

Postavení Oty Brunšvického se však začalo opět horšit. Pro obtíže Jana Bezzemka vyschl zdroj anglických subsidií. Papeže zaměstnávaly důsledky IV. křížové výpravy, smrti krále Emericha (1204) a nástupem jeho bratra Ondřeje II. (1205–1235) skončila (po epizodické vládě Emerichova synka Ladislava III.) uherská pomoc.¹⁸⁾ Do štaufského tábora přeběhl Otův starší bratr Jindřich, falckrabě rýnský.¹⁹⁾ Mohutnému útoku, jenž zahájil Filip Švábský proti Durynsku, nemohli lantkrabě Heřman ani král Přemysl čelit. Když se Heřman v září 1204 podrobil a vojsko Štaufa i jeho spojenců začalo hrozit Čechám, nabídl Přemysl mír. Filip rád přijal, takže za podmínky zaplacení 7000 hřiven stříbra slíbil český král opět se přidržet štaufské strany. Na Děpoltovo „pozdvížení“ se tiše zapomnělo, izolovanou zprávu Arnolda Lübeckého, že prý se Přemysl musel spokojit půlkou knížectví (*ducatus*), zatímco druhou získal Děpolt, nelze brát vážně. Jedinou stinnou stránkou byl slib vynucený ze strany Wettinů, že Přemysl uzná manželství s Adlétou a Konstancii vypudí. K tomuto ústupku se Přemysl odhodlal nejspíše v snaze získat čas. Jinak mohl být spokojen: jeho královský titul již uznávali oba soupeřící králové i papež.²⁰⁾

Od té chvíle se postavení Oty Brunšvického, provázené tlakem Filipa II. Augusta proti Plantagenetům, trvale horšilo. Odpadl kolínský arcibiskup Adolf a po něm řada dolnorýnských a vestfálských pánů. Začátkem ledna 1205 se dal Filip opět korunovat, a to na „pravém“ místě (Cáchy) a z rukou „pravého“ kolínského metropolitů. Marně vyzýval Inocenc k podpoře svého chráněnce. Když v dubnu 1207 vstoupil Filip do Kolína, zdálo se, že vyhlídky k udržení Welfova království jsou mizivé. Jen málokterý z říšských knížat vytrval při Otovi. Teprve nyní zahájil papež jednání s Filipem. Jeho legáti zbavili Filipa klatby, ani tísněný Ota se nebránil soudcovské roli papeže. Chystané smíření měly utvrdit sňatkové plány. Když však Filip chystal konečný úder proti Otovi, byl v červ-

nu 1208 v Bamberku zavražděn. Vraha, bavorského falckraběte Otu z Wittelsbachu, k tomu měly vést soukromé důvody.²¹⁾

Po rozchodu s Otou Brunšvickým vystupoval Přemysl opět na straně Filipa. Čechové znovu pronikali k Rýnu, ale kromě vojenského posílení vnesl český král do štaufského tábora rozepře. I pokud by skutečně Adlétu znovu přijal, nepřerušil vztah s Konstancii. Měl s ní několik dcer, zatímco syn, narozený asi roku 1201 a pokřtěný výmluvně Vratislav (měl nepochybně setřít povědomí o králově prvorození, synovi Přemysla a Adléty),²²⁾ velmi brzy zemřel. Jakmile mu v roce 1205 dala Konstancie syna Václava a zajistila „nové“ královské rodině pokračování, impulzivní Přemysl jí opět udělil oficiální místo po svém boku. Ponížena Adléta se uchýlila k bratrovi Dětřichovi do Míšně a obnovila v Římě svůj manželský spor. Mezi Prahou a Míšní se s novou silou rozhořelo otevřené nepřátelství. Když král Filip nepřímou uznal legálnost Přemyslova druhého sňatku tím, že svou dceru Kunhutu roku 1207 zasnoubil Václavovi (potomní Václav I.), opustili Wettinové štaufskou stranu a přihlásili se k Otovi Brunšvickému. Jejich trumfem se nyní stal Přemyslův a Adlétin syn Vratislav, jemuž otec upíral prvorozenství.²³⁾

Bamberská vražda uvolnila stavidla rozvratu. V nastalém zmatku trpěla města a kláštery, útoky pánů směřovaly proti královskému zboží. Jelikož zabitý král nezanechal mužského potomka, brzy po něm zemřela královna-vdova Marie a dědické nároky jeho synovce Fridricha Sicilského, syna císaře Jindřicha VI., nebral zatím nikdo vážně, chyběla síla, která by štaufský tábor stmelovala. Obavy z anarchie smířily říšská knížata s takřka poraženým králem Otou. O překot se k němu hlásili Filipovy stoupenci. Reprezentant štaufské ministeriality, maršálek Heinrich von Kalden, předal Otovi „říšské insignie, města, opevněná místa a hrady“. Koncem září 1208 se Ota podrobil druhé královské volbě. Nečekaný vývoj uvítal papež, ještě nedávno nutící Welfa k rezignaci. Jen několik knížat váhalo, mezi nimi český král. Jeho příklon k Otovi ztěžovali Wettinové s plánem dosadit na český trůn Adlétina syna. Ne náhodou se tehdy pohyboval v Otově blízkosti „Vratislav, syn jasného krále Čechů Otakara“.²⁴⁾ Až v závěru května 1209 se na Otově sněmu ve Würzburgu objevili poslední vzdorující, mezi nimi král Přemysl a markrabě Vladislav. Proběhly tu rovněž zásnuby krále Oty s Beatrice, dcerou Filipa, které měly být vývěskou obecného smíření.²⁵⁾

Zatímco Filip Švábský nespouštěl ze zřetele „práva“ říše v Itálii a vznášel nároky k sicilskému panství Štaufů, nekladl Ota IV.

*Císařská pečeť Oty IV.
Brunšvíckého,
přední strana s trůnícím
panovníkem, 1209*

Brunšvícký žádné překážky upevnování církevního státu, nezajímá ho osud Sicilského království a prokazoval Inocencovi naprostou úctu. V březnu 1209 obnovil ve Špýru své dřívější sliby církvi a stolci sv. Petra, čímž si otevřel cestu k římské korunovační jízdě. Ale v reprezentativně obeslané výpravě chyběl oddíl Čechů. 4. října 1209 dosáhl Ota svého cíle. V bazilice sv. Petra mu vložil Inocenc III. na skráně císařskou korunu.²⁶⁾

Tímto okamžikem však nastal v Otově chování naprostý zvrát. Doslova přes noc se z něho stal vášnivý obhájce říšských práv v Itálii. Podněcovali ho k tomu zejména někdejší spolubojovníci Jindřicha VI. z řad říšské ministeriality, kteří neopustili italskou půdu a čekali na lepší časy. Třebaže se většina knížat odebrala po korunovaci zpět za Alpy, přidávali se k Otovi nejen čerstvě přichozí z Německa, ale i mnozí italští ghibellini. Ota Brunšvícký, nyní již císař, otevřeně pokračoval v imperiální politice Štaufů, na niž byla římská kurie tak citlivá. Získával spojence mezi italskými městy i feudálními pány a chystal vojenské tažení proti Sicílii, kde vládl pod „ochranou“ papeže Fridrich, syn Jindřicha VI. Už jako čtyřletý rezignoval na římskou korunu, aby mohl být korunován na sicilského krále. Sicilské kralování Fridricha Štaufského a římské panování Oty Brunšvíckého mělo být pro papeže zárukou, že nedojde k spojení obou celků do jedné rukou. Když se však Ota ani po vážných pohrůžkách nezastavil, uvalil na něho Inocenc klatbu.²⁷⁾

Kuriální politika se sblížovala s Francií. Třebaže si Filip August od mravokárného Inocence hodně vytrpěl, znepokojovala nyní obě mocnosti hrozba spojení Plantagenetů s Otou IV. V pařížských kruzích sílila myšlenka, že vzdorný císař by měl být nahrazen Fridrichem Sicilským, neboť jen vládyschopný Štauf mohl ohrozit Welfovu pozici. Jen váhavě se klonil Inocenc k této variantě, nevěda, zda nevyhání čerta ďáblem. Znal imperiální touhy Štaufů a byť Fridrich prokazoval papeži úctu, opravňovaly potíže s Otou k nedůvěře. V časové tísní však nezbylo než souhlasit.²⁸⁾

Překvapivé úspěchy na italské půdě utlumily Otovo vnímání reality. Jeho dlouhá absence v Německu povzbudila opoziční nálady. Z nespokojených knížat stanuli v popředí arcibiskupové Sigfried Mohučský a Albert Magdeburský, lantkrabě Heřman Durynský a král Přemysl. Sympatie jim vyjádřil papež. Myšlenka o detronizaci Oty Brunšvíckého získávala podporu. Sám Přemysl neměl důvod, aby si na Otou stěžoval. Byl tu však nesmířitelný Dětrich Míšeňský, jenž nyní patřil k pilířům Otovy vlády. Pokud by císařova moc rostla, hrozilo Přemyslovi a jeho potomstvu s Konstancí vážné nebezpečí. Po několika pokusech o rozšíření anticísařské koalice přinesl obrat sjezd v Norimberku v září 1211. Vzdorná knížata, jejichž kruh se rozšířil o další osobnosti, přijala Fridricha Sicilského v duchu štaufských tradic za císaře (*in imperatorem electus*). K nejhrolivějším iniciátorům nové volby patřil český král.²⁹⁾

Norimberská volba se rovnala vyhlášení války. Císařovi stoupenčí začali napadat statky odbojníků a vyzvali Otou, aby se vrátil. Ten se rychlým pochodem přemístil z italského jihu za Alpy. V půli března 1212 ho uvítal Frankfurt. Rázný postup nesl plody, šířily se obavy z císařovy msty. K Otovi se sjížděli nejen spojenci, ale i mnozí z těch, kteří nedávno volili Fridricha, mezi nimi také Ludvík Bavorský a Leopold Rakouský. Současně se ukázalo, jak silně byla otřesena královská moc v říši. Lenní vazby, které v 12. století přiváděly pod korouhve králů a císařů vojenské kontingenty vazalů, od podvojně volby (1198) zeslábly. Stále častěji docházelo k uzavírání spojeneckých smluv obou králů s říšskými knížaty, městy a ministeriály. Co bývalo samozřejmostí, stávalo se věcí dobré vůle, jež si žádala odměnu. Dvě takové smlouvy uzavřel ve Frankfurtu i Ota Brunšvícký. Zatímco v dohodě s Ludvíkem Bavorským si vynucoval jeho věrnost, mělo ujednání s Dětrichem Míšeňským ráz smlouvy dvou rovnocenných partnerů. V listině vydané 20. března

1212 se markrabě zavazoval, že podpoří císaře v boji s papežem, českým králem a durynským lantkrabětem. Ota zároveň slíbil Dětrichovi, že udělí české království jeho synovci Vratislavovi a bude ho hájit. V polovině května 1212 soud říšských knížat v Norimberku skutečně zbavil Přemysla trůnu. Ota vzápětí Vratislavovi odevzdal šest korouhví a tím mu propůjčil Čechy v léno.³⁰⁾

Situace vyhlížela hrozně. Bez úspěchu se od Oty vrátil markrabě Vladislav, účastník květnového norimberského sněmování. Snad se tu pokoušel prostředkovat smír mezi bratrem a císařem.³¹⁾ Ale Přemysl zašel příliš daleko. Ota, nechtěl-li ztratit Dětricha Míšeňského a jiné spojence, nemohl couvnout. Veřejné mínění v říši se opět přiklánělo na stranu Welfa. Marně mohučský arcibiskup Sigfried vyzýval k odporu proti císaři, označovanému kurií jako „král tyran“ a obyvatel „města ďáblová“. Mnohá knížata a páni se klonili k Otovi z vypočítavosti, někteří ze strachu, jiní v něm spatřovali důstojného nositele císařských tradic. V tomto duchu vítal návrat císaře Oty na německou půdu rovněž Walther von der Vogelweide. Jeho sesazení označil za papežskou svévoli, která ničí vznešenou ideu císařství.³²⁾

Z odbojných knížat vytrvali z těch přednějších jen mohučský arcibiskup, durynský lantkrabě a český král. Narušení vnějších jistot Přemyslovy vlády otvíralo stavidla vnitřním obtížím. Ve snaze ztlumit latentní napětí uvnitř dynastie asi tehdy svěřil Přemysl správu Plzeňska Děpoltovi III., držícimu současně rozlehlý úděl na východě Čech. Nejspíše v roce 1212 přešlo do rukou markraběte Vladislava Olomoucko, spravované předtím králem.³³⁾ Sítila velmožská opozice, znepokojená autoritativní formou královny vlády. Zahraniční politiku si Přemysl vyhradil pro sebe a „Čechy“ nenechávaly chladnými ani ne tak královny manželské přemety jako jejich důsledky. Vždyť špičky zemské aristokracie měly nejen právo, ale povinnost dbát o „čisté“ řešení nástupnických pořádků.³⁴⁾

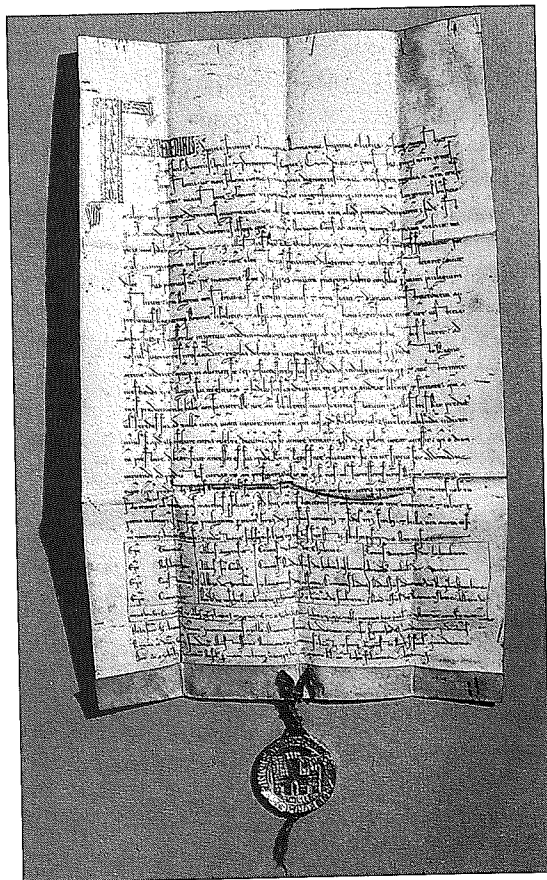
Zavržení Vratislava se zřejmě nesetkalo se všeobecným souhlasem. K nešťastnému princovi se stahoval zájem radikálních kritiků. Mohla je povzbuzovat naděje vkládaná do Wettinů a císaře. Ale masovějších rozměrů odbojné nálady nedosáhly. Pokud byl 13. května 1212 Vratislav obléhán „za přítomnosti županů a mnohých šlechticů země“ (*presentibus suppanis et pluribus nobilibus terre*), neúčastnil se holdovacího aktu markrabě Vladislav s doprovodem. Přítomnými župany a šlechtici musel náš zpravodaj rozumět jak Vratislavovu exulantskou družinu, tak urozené jednotlivce z Čech, kteří se osmělili zajít nejdále. Jejich hlavou byl Černín, v dobách

Přemyslova exilu jeho věrný stoupenec a později komorník. Nevíme, zda tu působily sympatie k Adlétě a jejím dětem, k nimž měl jistě blízko, nebo sledoval osobní ambice. Asi počítal s dalšími odvážlivci, nejspíše s příbuznými z řad Drslaviců, ale při lámání chleba se ocitl bez pomoci. Přemysl označil jeho paktování jako zradu a jak sděluje noticka k létům 1211–1212, byl komorník Černín vyhnán od krále a všech velmožů. Jen dřívější služby ho uchránily od hrdelního trestu. Odstrašující verdikt si dal král schválit shromážděním „Čechů“. Vždyť zkušenosti předků učily, že svalení viny na exemplárně ztrestané jedince a mlčenlivé přehlédnutí ostatních sympatizantů má dokonalé účinky. Vtažením velmožů do soudu nad Černínem z nich Přemysl učinil podlébníky svého rozhodnutí. Údaje o dalších postižených chybějí.³⁵⁾

12. Zlatá bula sicilská, „Mocran et Mocran“

HROZIT DALŠÍM PŘEDÁKŮM mohlo být riskantní, neboť Přemysla čekalo horké léto. Za hranicemi zbrojili Dětrich Míšeňský i císař Ota, jejich útok se však zatím obrátil proti lantkraběti Heřmanovi. Před obléhaným Weisensee zastihla císaře zpráva, že Fridrich Sicilský táhne k severu. Když totiž Fridrich uznal, že Sicilské království je lénem papežského stolce, a synáčka Jindřicha dal korunovat sicilským králem, odplul po moři z Říma do Janova. Přechodem Alp dosáhl St. Gallen a jeho průvod se neustále zvětšoval. Ota, aby zdůraznil kontinuitu s císařskou vládou Štaufů, oslavil koncem července 1212 svatbu s Beatrix. Gesto však nevyšlo, nevěsta totiž vzápětí zemřela. Císaře opouštěli spojenci ze Švábska a Bavorska, dvojí hru začal asi hrát také Dětrich Míšeňský. Za prohlubujícího se rozvratu svého vojska spěchal Ota z Durynska na jih, aby zkržlil Fridrichovi cestu. Když zásah papežského legáta otevřel „chlapci z Apulie“ (tj. Fridrichovi) brány města Kostnice, začalo Štaufových stoupenců rychle přibývat. V průvodu církevních hodnostářů, hrabat, pánů i ministeriálů vtáhl do Basileje. Odtud pokračoval v triumfálním tažení podél Rýna. Nastal rozvrat Otovy moci.³⁶⁾

Již během tažení začal Friedrich odměňovat „věrné“. Z Itálie přitáhl bez vojska a jelikož byl odkázán na pomoc jiných, nemohl šetřit. Platil sliby, úřady, rodovými i říšskými statky a privilegií.

Slavná listina,
nazvaná Zlatá bula
sicilská, z 26. září
1212, kterou
v Basileji vydal
mladý Fridrich II.
svému českému
spojenci Přemyslu
Otakarovi I.

Fyzický základ královské moci v Německu, otřesený za předchozího dvoukráloví, utrpěl další rány. Zatímco hrabata se spokojovala skromnějšími dary, očekávala říšská knížata bohatší zisky. Mezi první a hned nejvíce oceněné náleželi Přemyslovcí.³⁷⁾

Již 26. září 1212 vystavil Fridrich II. v Basileji českému králi i jeho bratrovi, moravskému markraběti, hned tři listiny, stvrzené zlatou pečetí (bulou) sicilského krále. Oba Přemyslovcí byli v té chvíli příliš zaneprázdněni, než aby mohli vyjet triumfujícímu Štaufovi vstříc. Výsledek byl ještě nějakou dobu nejistý a stěží mohli tušit, kudy se bude Fridrichův konvoj ubírat. Přesto zvláště první z trojice slavnostních listin pružně a v návaznosti na výsady králů Filipa a Oty reaguje na aktuální požadavky české strany. Proto se dá usuzovat, že hlavně tento státoprávní dokument byl

chystán delší čas a nejspíše podle konkrétního návrhu z Přemyslovy, v případě listiny pro moravského markraběte též Vladislavovy strany. Svědčí to o pružnosti a prozíravosti české diplomacie, třebaže forma komunikace mezi Fridrichovým a pražským dvorem uniká. Zprostředkovatelskou roli mohla sehrát papežská kurie, dobře obeznámená s cíly a záměry přemyslovských bratrů.³⁸⁾

V první listině, tak řečené *Zlaté bule sicilské*, stvrdil Fridrich nejprve výsady, jež Přemyslovi udělil Filip Švábský (1198). S odvoláním na zásluhy Čechů o císařství a zvláště krále Přemysla, který „mezi jinými knížaty“ (*inter alios principes*) měl jako první Fridricha volit, uznal rovněž mladý Štauf českou královskou hodnost. Současně zdůraznil, že Přemysl i jeho nástupci mají své království držet dědičně a beze všech platů (*absque omni pecunie exactioe*). Další článek měl odstranit zvyk, že římsí králové a císařové, jmenovitě Fridrichovi štaufští předchůdci, násilně zasahovali do nástupnictví v Čechách. Podle Filipova a následně Fridrichova závazku kdokoliv „od nich“ (*ab ipsis*), tedy od „Čechů“, bude zvolen králem, mají mu Fridrich i ostatní římsí panovníci odevzdat královské znaky, to jest udělit mu zemi v léno. Dále všechny končiny, jakkoli českému království zcizené, mají být navraceny. Jelikož nešlo o Moravu, mířilo ustanovení buď k ztracené části Vitorazska, či spíše k Donínsku. Poslední bod, zahrnutý z Filipova privilegia, dával českým králům právo investovat domácí biskupy. Ti se však mají těšit svobodám a bezpečnosti, jež mívali předtím.³⁹⁾

Ostatní články patří již Fridrichovi II. Zahrnují některé výsady Oty IV. Brunšvického (1203), na něž nemohl Štauf z taktických důvodů poukazovat. Od té chvíle měli čeští králové navštěvovat říšské sjezdy jen v Bamberku a v Norimberku. V Merseburku jen tehdy, bude-li sem povolán „kníže Polska“ (*dux Polonie*) a přijde. K tomu se váže gramaticky i věcně nejasný dovětek, který bývá obvykle vykládán dvojím způsobem. Buď že český panovník má polskému knížeti poskytnout doprovod, nebo má být účasten při jeho oblénění, jak to čeští králové činivali již dříve. Návštěvy sjezdů zavazují české krále jenom v případech, bude-li termín konání znám šest týdnů dopředu. Nakonec se Přemyslovi i jeho nástupcům dávalo na vůli, jestli k římským jízdám vyšlou 300 oděnců nebo zaplatí 300 hřiven.

Článek o Merseburku si zaslouží pozornost. Již starší literatura ho vykládala jako ohlas přemyslovských nároků k Polsku. Ať pro „celé“ Polsko, nebo jeho části takové nároky existovaly. Platby z Polska zdůraznil Kosmas (1054, 1100) a ještě v lednu 1158

je stvrdil Fridrich Barbarossa, jako polský král byl v Praze korunován Vratislav II. (1086). V merseburské pasáži se vše točí kolem obratu „*ipsi sibi ducatum prestare debeant*“. Překládat ho jako doprovod je gramaticky pochybné, ale latinský text nedává jednoznačně za pravdu ani výkladu o účasti českého krále při obléhování polského souseda. Neboť „*ducatum*“ mají zjevně udělovat adresáti Zlaté buly označení jako „*ipsi*“, tedy Přemyslovci. Na této stopě byl již Rudolf Wierer, který si hrál s myšlenkou označit za „dárce“ českého panovníka, ale vzápětí to vyloučil, neboť prý „český král žádné země Polsku v této době neudělil“. Ve skutečnosti to není jasné, na téma Polsko, Čechy a Slezsko bylo již hodně napsáno. Konečné řešení se zdá nabízet registová poznámka na rubu Zlaté buly, psaná rukou ze 14. století a opakující se na zadní straně privilegia, kterým 7. dubna 1348 Karel IV. Zlatou bulu potvrdil. Zní jednoznačně: „doprovodit knížete Polska“ (*ducem Polonie conducere*). Ani tím však problém nekončí. Převedel kancelářský úředník merseburskou pasáž jen do srozumitelnosti, nebo po letech nebylo už jasné, co chce text vlastně sdělit, a došlo k jeho definitivnímu zkomolení? Úvaha se dá rozvádět asi v tom směru, že okolí Karla IV. by těžko přehlédlo tak skvělý doklad o formální podřízenosti polských knížat (tehdy králů), takže rubní poznámka by spíše odrážela správný smysl obratu. V originálním textu ostatně zaráží, že merseburská pasáž je vůči Přemyslovi a jeho nástupcům formulována v imperativním tónu, ačkoliv by – pokud by *ducatum* skutečně udílel český panovník – šlo o výsadu. Předběžný závěr by se tak klonil k variantě „doprovodu“.⁴⁰⁾

Proč však Merseburk? Tento opěrný bod říšské moci v „nových“ německých teritoriích sloužil od počátku 11. století jako místo setkávání římských králů a císařů s panovníky východu, hlavně Čech a Polska. Sálci i jejich následovníci tu občas vystupovali v roli arbitrá mezi Přemyslovci a Piastovci, takže Merseburk vidal holdy a jiné ceremonie. Z třístranných schůzek to byla zejména jednání v letech 1046 a 1135. Snad s ohledem na tuto tradici a s vědomím jistých historických „pohledávek“ v piastovském sousedství chtěl Přemysl využít přízně mladého Štaufa, aby zachoval alespoň šance na případnou obnovu jakýchsi nároků v Polsku. Ostatně ať je interpretace merseburské pasáže jakákoliv, plyne z ní jistá nadřazenost českých králů, minulých i budoucích, nad „knížaty Polska“. Možná si chtěl Přemysl zajistit také účast na případných bilaterálních říšsko-polských jednáních s tím, aby

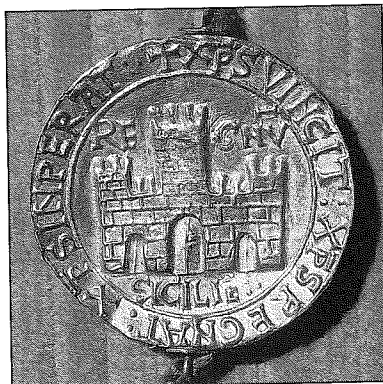

Přední strana zlaté pečeti (buly) s vyobrazením trůnícího Fridricha jako sicilského krále, připojené k Zlaté bule sicilské z 26. září 1212

se za jeho zády nemohla obrátit proti Čechám. Smysl merseburského ustanovení mohl proto být testovací a stěží měl nějaký reálný obsah. Účast českého krále na sněmech v Merseburku se ostatně v budoucnu nijak neprojevila.⁴¹⁾

Výsady Filipa Švábského, Oty Brunšvického a Fridricha II. nebyly žádným převratem. Jen respektovaly staré domácí hledisko o svébytnosti a nedílnosti monarchie. Nositelé římské koruny to jeden po druhém stvrdili slavnostní písemnou formou. Neměly se opakovat časy, kdy Barbarossa a Jindřich VI. otevřeně zasahovali do událostí v Čechách. Je jinou věcí, že tyto sliby sami vydavatelé porušovali (1203, 1212). Jako první historicky známý dokument stanovila Zlatá bula sicilská obrysy vztahu českého krále a „jeho“ království k říši, třebaže nevyčerpávala všechny prvky tohoto unikátního poměru. Chybí zmínka o postavení českého krále při volbě hlavy říše i jeho arcibiskupské funkci. Proto není plně výstižné označovat Zlatou bulu za „magnu chartu“ českého království (Jaroslav Goll), když navíc některá ustanovení ztrácela smysl. Volba biskupů přecházela na katedrální kapituly, sněmovní účast českých králů v říši se řídila praktickými ohledy, klesal význam bodu o římských jízdách. Přestávala se vyžadovat osobní přítomnost českých panovníků (a nejen jich) při lenním stvrzování.⁴²⁾

Nejtrvalejším a nejcennějším ziskem Filipova, Otova i Fridrichova privilegia byla dědičná královská hodnost. Po více než dvou staletích tak Čechy vyrovnaly náskok Polska a Uher, který vznikl po smrti Boleslava II. (999). Výsady dané Přemyslovi a jeho nástupcům v letech 1198, 1203 a 1212 zdaleka převyšovaly běžné koncese, jež římsští králové a císařové udíleli jiným říšským knížatům. Vždyť během středověku už nikdo královský titul nezískal

Zadní strana téže zlaté pečeti s vyobrazením hradby s třemi věžemi a s textem: „Království Sicílie. Kristus vítězí, Kristus panuje, Kristus vládne nade vším“

(pokus pro Rakousy nebyl úspěšný), takže Čechy zůstaly jediným teritoriálním královstvím ve volně pojatém rámci říše. Ani později se Přemyslovci nevzdávali vazeb k Svaté říši římské. Výhody totiž převažovaly. Zatímco Fridrich II. ani jeho nástupci neměli na českém území žádná reálná práva, mohli Přemyslovci jako přední říšská knížata a později kurfiřtové ovlivňovat vývoj v Německu. Přemysl Otakar II. se pokusil ovládnout říši zevnitř, ale neuspěl. Po dařilo se to až Karlovi IV. Zlatá bula sicilská uzavřela „dobu knížecí“ a zahájila epochu „Čech královských“. Zaujala čelné místo v řadě státoprávních dokumentů, takže ji Karel IV. pojal do souboru základních výsad českého království.⁴³⁾

Ve stínu Zlaté buly sicilské se ocitla druhá listina pro krále Přemysla z 26. září 1212, objevená náhodně v roce 1358 v archivu rakouských vévodů a předaná Karlovi IV. Jejím zněním daroval Fridrich II. králi Přemyslovi některá zboží v Horní Falci, na předním místě „zboží Floss s ministeriály, služebníky“ (*proprietas nostram Vlozze cum ministerialibus, servis ...*), a vypočtené statky ve Vogtlandu. Jako poslední z darů se uvádí „hrad Donín s příslušenstvím“ (*castrum Donin cum suis pertinentiis*), který zatím ovládal Dětrich Míšeňský. Pokud by Fridrich hrad pro Přemysla nezískal, měl se podrobit rozhodčímu výroku. Zatímco Donín měl strategický význam, mohly dary v Horní Falci a Vogtlandu souviset s plánovanou účastí krále „Čechů“ na sněmech v Bamberku, Norimberku a Merseburku jako české opěrné a ubytovací báze. Otázkou zůstává, v jaké míře a zda vůbec se tato obdarování realizovala.⁴⁴⁾

Největší interpretační obtíže jsou s třetí z Fridrichových listin, kde je příjemcem „Jindřich, urozený markrabě Moravy“ (*Henri-*

cus, nobilis marchio Moraviae). Král Fridrich v ní dědičně postoupil a potvrdil Vladislavu Jindřichovi „Mokran a Mokran se vším právem a jejich příslušenstvím, s výminkou služby, jež se odtud vykonávala pro dvůr“ (*Mocran et Mocran cum omni iure et pertinentiis suis, salvo servitio, quod inde curie nostre debetur*). Staršími názory, které hledaly v „Mocran et Mocran“ císařská manství v obojích Mokřanech, aniž by je dokázaly určit, otrásl v roce 1901 Bertold Bretholz. Záhadné „Mocran et Mocran“ považoval za písařský omyl, místo něhož navrhl číst „*marchionatum Moraviae*“. Dar nevýznamného císařského zboží se obratem změnil v stěžejní státoprávní dokument, který měl dokazovat říšskou bezprostřednost Moravy. Bretholzův názor převládal do roku 1927. Tehdy Rudolf Koss zveřejnil rozsáhlou kritiku jeho výkladu. S poukazem na fakt, že Bretholzův výklad protirečí vývoji státoprávních poměrů, ztotožnil „Mocran et Mocran“ s hradem a místem Möckern u Magdeburku. V tomto pojetí tvořila Morava nedílnou součást přemyslovského státu. K tomu směřovaly Kosse rovněž indicie získané studiem českého korunního archivu. Zatímco česká historiografie přijala Kossův pohled, zůstala velká část německých badatelů věrna Bretholzově konstrukci.⁴⁵⁾

Poklidnou symbiózu obou názorů, která v poválečném dějepisectví zavládla, narušil roku 1994 Martin Wihoda. Vycházející z poznatku, že v létě 1212 čelil Přemysl zvýšenému tlaku doma i v zahraničí, připustil aktivnější roli Vladislava Jindřicha. Markrabě, asi tehdy spojující v svých rukách celou Moravu, měl využít příznivých okolností k zajištění své osobní pozice. Z jeho popudu vydal 26. září 1212 Fridrich II. souběžně s Zlatou bulou sicilskou další privilegium, kde se kancelářskou chybou namísto „Moraviam et Moraviam“ objevilo tolik diskutované „Mocran et Mocran“. Wihoda, počítající před zářím 1212 s reálnou existencí „dvojí Moravy“, tj. Přemyslova Olomoucka a Vladislavova zbytku země, tím modifikoval starší Bretholzovu teorii. I ta počítala s chybným zapsáním, Wihoda ovšem hodnotí „mocranský“ obrat z jiného úhlu. Předehrou k svébytnějšímu postavení markraběte Vladislava se podle něho staly již dohody z prosince 1197, které počítaly s vyváženějším dualistickým (diarchickým) rozdělením moci v celé monarchii. Jádro Wihodových názorů oponoval Ivan Hlaváček, hájící z diplomatických i věcných důvodů Kossovo řešení. Rovněž naznačil další možnosti, kam by mohly být Möckern umístěny.⁴⁶⁾

Za rozkolísaného stavu poznání je obtížné zaujmout jednoznačné stanovisko. Známým faktem zůstává, že markrabě Vladislav

spojil moravské *partes* v svých rukách okolo roku 1212 (podle Jiřího Kejře v letech 1208–1213). Tato změna opravdu asi souvisela s událostmi horkého léta 1212. Ostatně to není poprvé, kdy se hovoří o dvojí Moravě, respektive dvojích „Moravanech“. Nabízí se domněnka, zda již *Merehani* a *Marharii* tak řečeného *Geografa bavorského*, písíciho kolem poloviny 9. století, nesvědčí o členění historické Moravy na dvě části ve smyslu, jak naznačil Rudolf Turek, hledající vznik moravských údělů v starších antropogeografických celcích.⁴⁷⁾ Hypotéza ale ztrácí na pádnosti zjištěním, k němuž se kloní většina znalců, naposledy Dušan Třeštík, že totiž dvojí „Moravané“ sídlili v moravské a západoslovenské části Velké Moravy.⁴⁸⁾ Listina tak asi byla protějškem či doplňkem druhého z basilejských dokumentů. I bezvýznamný statek na německé půdě měl snad markraběti pojistit místo mezi říšskou elitou.⁴⁹⁾

Zbytek roku 1212 probíhal za vítězného postupu Fridricha II. Peněžních injekcí, které mu poskytli Kapetovci, využil k upevnění své moci. V prosinci se podrobil nové volbě ve Frankfurtu, na níž se nejspíše účastnil rovněž Přemysl.⁵⁰⁾ Vzápětí byl v Mohuči korunován, i když pravé insignie stále držel císař Ota. V únoru 1213 se Přemysl a Vladislav setkali s Fridrichem na sněmu v Řezně. Není jisté, zda složili lenní hold, jistě se však sjednávaly podrobnosti k úplnému zlomení Oty.⁵¹⁾ Přemysl se účastnil i červenového sněmu v Chebu, kde Fridrich II. stvrdil velké ústupky papeži.⁵²⁾ Na podzim 1213 válčili Čechové i Moravané, vedení králem i markrabětem, v sestavě Fridrichova vojska v Durynsku.

Přemysl Otakar I. a královna Konstancie v žaltáři Heřmana Durynského, který vznikl nejspíše před rokem 1213

I když tažení neskončilo očekávaným triumfem, zřekl se tehdy Dětrich Míšeňský císaře a uznal Fridricha II. Definitivně tím padly hrozby z Míšeň. I nadále Přemysl zůstal Fridrichovým spojencem a pokud mohl, nevyhýbal se říšským sněmům (hlavně v Chebu), ale do ciziny netáhl a za hranice nevysílal ani své bojovníky. Konečná porážka Oty Brunšvického tak proběhla bez české účasti. Rozhodla o ní bitva u Bouvines 27. července 1214. Filip II. August v ní zničil spojená vojska anglického krále Jana a císaře Oty s jeho říšskými spojenci. Zbytky Otovy moci roztály a v roce 1215 se Fridrich zmocnil Cách (jeho nová korunovace) a Kolína. Ota, třebaže osobně nepokořen, zemřel téměř v zapomnění v květnu 1218 na hradě Harzburg u Goslaru.⁵³⁾

Tyto události, důležité pro vývoj v říši, neměly v Čechách větší ohlas. Boj se přenesl na německý severozápad a zvolna utichal. Po vstupu do arény „velké“ politiky napřel král Přemysl svou energii k řešení domácích problémů. Uspokojení z volby syna Václava zkhalilo bojovné vystoupení biskupa Ondřeje. Zápas, který se rozpoutal, byl v podstatě reakcí na složité, ještě „raně středověké“ postavení církve v monarchii.

13. Spor o „svobody“ zemské církve

Ani v českých zemích nebyla církev stmelěným a centrálně řízeným organismem, ale pestrou směsí kostelů, klášterů, kapitul, komend, kaplí a nadání. Každé z těchto zařízení samo pečovalo o své vybavení, o dary a privilegia. Jejich právní postavení a hmotné zajištění ovlivňovala řada faktorů. K těm nejdůležitějším patřil rozsah tak řečených zakladatelských práv (výraz je umělý), tj. soubor práv a povinností, jež vázaly zakladatele a jeho dědice k fundaci (sám výraz je novodobý). Role fundátora a míra účasti církevních subjektů v životě diecéze vymezovaly rámeček, v němž se jednotlivé instituce mohly společensky, kulturně a hospodářsky realizovat.⁵⁴⁾

Přes posilování biskupovy autority, zahušťování farní sítě i jisté reformní pokroky tkvělo postavení česká církev hluboce v raně středověkých tradicích. Jejich těsný rámeček přestával odpovídat společenskému a hospodářskému vlivu, který si tu církev po třech staletích existence vydobyla.

Především zůstávala v těsném spojení s laickým světem. Navek užívala pestrou škálu majetků, důchodů a příjmů, nicméně

- sim); L. SALVATORELLI, *Vita* (passim); G. MICCOLI, *Francesco* (passim); FRANCESCO (passim); W. HAAS, *Welt*, s. 91–122. Moderní rozbor Františkova díla a „jeho“ hnutí předložil H. FELD, *Franziskus* (s historiografií a odkazy na edice), o sv. Kláře s edicemi jejího díla *Leben und Schriften* (passim).
- 38 K albigenským válkám a jejich důsledkům například P. BELPERRON, *La croisade* (passim); E. GRIFFE, *Le Languedoc* (passim), česky vyšel populárnější přehled J.P. CARTIERA, *Válka* (passim).
- 39 *Handbuch der Kirchengeschichte* III.2, s. 263–273, nověji A. PATSCHOVSKY, *Zur Ketzerverfolgung*, s. 641–693; TÝŽ, *Konrad von Marburg*, s. 70–77.
- 40 O hospodářských a sociálních poměrech mendikantů a jejich vztahu k městskému prostředí A. HERZIG, *Die Beziehungen*, s. 21–53, důkladně N. HECKER, *Bettelorden* (passim), na ukázce Basileje B. NEIDIGER, *Mendikanten* (passim).
- 41 Počátky a rozmachem mendikantů se zabývají všechny standardní a již uvedené příručky, dále například M. PACAULT, *Les ordres monastiques*, s. 116–146. K formám spirituality u dominikánů i minoritů *Geschichte der christlichen Spiritualität* II, s. 35–68. Nejednoznačný postoj mendikantských řádů ke vzdělání sledoval D. BERG, *Armut* (passim).
- 42 Rozsáhlou práci o formování a atributech středověkého státu do počátku 14. století, vyvozovanou a modifikovanou v západoevropském prostředí z autority císařské a papežské moci, publikoval již před lety J. BASZKIEWICZ, *Państwo* (passim), s důrazem na roli papežství K. BIERBACH, *Kurie* (passim).
- 43 Velmi početné jak starší, tak novější tituly, jejichž výčet by byl předlouhý, čerstvě shrnuje kolektivní práce *Die französischen Könige* (passim), koncipovaná jako biografické medailony jednotlivých panovníků. Z historiografických příruček srovnej i *Frankreich im Mittelalter* (passim), zvláště je třeba vzpomenout i tituly A.W. LEWIS, *Royal Succession* (passim); J. EHLERS, *Geschichte* (passim); B. SCHNEIDMÜLLER, *Nomen* (passim).
- 44 Ve výběru J.A. P. JONES, *King John* (passim); W.I. WARREN, *Henry II* (passim); TÝŽ, *King John* (passim); G.L. HARRIS, *King* (passim); J. GILLINGHAM, *Richard Löwenherz* (passim); R. BUTT, *A History of Parliament* (passim); K.F. KRIEGER, *Geschichte Englands* (passim); J. SCAMMEL, *The Formation*, s. 591–618; U. KESSLER, *Richard I.* (passim).
- 45 Formování stavovské společnosti v Čechách (a střední Evropě) se nedávno věnovali S. RUSSOCKI, *Protoparlamentyryzm* (passim); TÝŽ, *Zgromadzenia*, s. 1–17; V. VANÍČEK, *Šlechta*, s. 65–107; TÝŽ, *Předpoklady*, s. 13–55; J. KEJŘ, *Počátky*, s. 63–95, pro německé poměry shrnul hlavní badatelské přínosy opět S. RUSSOCKI, *Stany*, s. 91–103. K vzniku „politického“ národa Čechů A. MERHAUTOVÁ – D. TŘEŠTÍK, *Ideové proudy*, s. 47–81, srovnej J. ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“, s. 111–133; TÝŽ, *Čechy*, s. 337–347.
- 46 V různě silné míře akcentují toto pojetí základní tituly k německým středo-

věkým dějinám. Bylo by pošetilé předkládat byt jen základní výběr, z něhož alespoň K. BOSL, *Die Reichsministerialität*, I–II (passim); TÝŽ, *Europa* (passim); G. BARRACLOUGH, *Die mittelalterlichen Grundlagen* (passim); W. GOEZ, *Der Leihzwang* (passim); H. MITTEIS, *Die deutsche Königswahl* (passim); TÝŽ, *Der Staat* (passim); B. TÖPFER – E. ENGEL, *Vom staufischen Imperium* (passim); H. ZIMMERMANN, *Das Mittelalter* II (passim); K.J. LEYSER, *Medieval Germany* (passim); H. KELLER, *Zwischen regionaler Begrenzung* (passim); H. BOOCKMANN, *Stauferzeit* (passim); A. HAVERKAMP, *Aufbruch* (passim); H.K. SCHULZE, *Grundstrukturen* III (passim). Pozoruhodnou komparaci státního politického vývoje německého a polského teritoria předložil S. GAWLAS, *O kształt* (passim).

IV. PŘEMYSL OTAKAR I.: ČECHY STŘEDOEVROPSKOU MOCNOSTÍ

- 1 Přemysla vysoce ocenil F. PALACKÝ, *Dějiny* I.2, s. 103–146. Z dalších koncepčních a faktograficky důkladnějších prací, byl s rozdílným hodnocením, A. BACHMANN, *Geschichte*, s. 427–469; B. BRETHOLZ, *Geschichte* (1912), s. 289–392; V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 217–640; V. VANÍČEK, *Velké dějiny* II, s. 65–317. Královu biografii zpracoval J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.* (passim).
- 2 JARLOCH, s. 514. Podrobněji J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 72.
- 3 K prvním roku Přemyslovy vlády V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 217–229; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 72–85; TÝŽ, *Čechy*, s. 389–392; V. VANÍČEK, *Velké dějiny* II, s. 82–88.
- 4 K roli říšských insignií a jejich napodobenin během „podvojných voleb“ v letech 1198 a 1314 J. PETERSOHN, „*Echte und „falsche“ Insignien* (passim), z posledních zpracování o říšských klenotech a jejich ideovém významu G.G. WOLF, *Die Wiener Reichskrone* (passim).
- 5 CDB II, č. 3, s. 2. Dosud není úplně vyjasněno, co obsahovalo privilegium Filipa Švábského, co přidal Ota Brunšvický a oč rozšířila Přemyslovy výdobytky Zlatá bula sicilská. Článek o domácí volbě přiznal až Fridrichovi J. GOLL, *K výkladu*, s. 3–5, poté i V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 224–225. Asi správněji hledá toto ustanovení již ve Filipově privilegiu Z. FIALA, *Vztah*, s. 75, 86. Srovnej J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 83–84.
- 6 CDB I, č. 334, s. 304; CDB II, č. 8, s. 6. K zdvojené formě Přemyslova jména H. ZATSCHEK, *Namensänderungen*, s. 6–11; J. HERTEL, *Imiennictwo*, s. 172–173, analyticky A. BARCIAK, *Przemysł*, s. 419–425. Opisy Přemyslových pečeti sledoval J. ČAREK, *O pečetech*, s. 10–13.
- 7 Zprávy o taženích mimo českou půdu shromáždili již J. VOLF, *Účast* (1907), s. 397–399; A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 163–172, 253–255. S odvoláním na Arnolda Lübeckého představuje české bojovníky v černých barvách ještě H. GRUNDMANN, *Rotten*, s. 490–492.
- 8 K názorům o míře angažovanosti anglického krále Richarda na Otově zvo-

- lení M. KAUFHOLD, *Deutsches Interregnum*, s. 43–44. Vylíčení a hodnocení událostí let 1198–1214 (1218) obsahují všechna kompendia německých a evropských dějin. Často jde o biografie protagonistů, hlavně Fridricha II. Z významnějších prací E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben*, I–II (passim); TÝŽ, *Kaiser Friedrich II*, I (passim); E. MASCHKE, *Das Geschlecht* (passim); nověji E. KANTOROWICZ, *Kaiser Friedrich*, I–II; S. HAIDER, *Schriftliche Wahlversprechungen*, s. 113–121; H.M. SCHALLER, *Kaiser* (passim); T.C. VAN CLEVE, *The Emperor* (passim); *Probleme um Friedrich II* (passim); E. HORST, *Friedrich der Staufer* (passim); B. GLOGER, *Kaiser* (passim); STUPOR MUNDI (passim); W. LAMMERS, *Friedrich II.*, s. 199 až 239; D. ABULAFIA, *Friedrich II* (passim); *Die Staufer im Süden* (passim); W. STÜRNER, *Friedrich II* (passim). Biografický náčrt Fridricha II. kombinovaný s ukázkami ze soudobých pramenů předložili K. van EICKELS – T. BRÜSCH, *Kaiser* (passim). Bohatou fredericánskou produkci do poloviny osmdesátých let eviduje *Bibliographie zur Geschichte Kaiser Friedrichs II.* (passim), ve výběru F. KUBŮ, *Poslední čtvrtstoletí*, s. 82–85. Dále srovnej F. KEMPF, *Innocenz III.*, s. 72–91; W. KIENAST, *Deutschland III*, s. 538–584; B. TÖPFER – E. ENGEL, *Vom staufischen Imperium* (passim); *Die Zeit der Staufer*, I–V; H. STEHKÄMPER, *Der Kölner Erzbischof*, s. 5–83; M. LAUFS, *Politik* (passim); K. FLINK, *Köln*, s. 155–193; B. U. HUCKER, *Kaiser Otto IV* (passim); H. KELLER, *Zwischen regionaler Begrenzung*, s. 425–433; T. HOLZAPFEL, *Papst Innozenz III.* (passim); A. HAVERKAMP, *Aufbruch*, s. 243–248; G. BAAKEN, *Ius imperii* (passim); H. BOOCKMANN, *Stauferzeit*, s. 152–158, s důrazem na klíčové problémy H. JAKOBS, *Kirchenreform*, s. 72–77. Jako modelový příklad středověké diplomacie studoval vztahy mezi Janem Bezzemkem, Otou IV. Brunšvickým a Kolínem J. HUFFMAN, *The Social Politics*, s. 178–222. Pramenné texty k německým volbám ve 13. století vydány v *Die deutsche Königswahl*, 1–2 (passim). Bohužel mnoha nepřesnostmi v líčení politického vývoje středoevropských států v 13. století vyznačují *The New Cambridge Medieval History V*, s. 754–778 (S.C. Rowell).
- 9 CDB II, č. 1, s. 1, č. 2, s. 2, č. 12–14, s. 9–10, č. 23, s. 20–22, č. 31, s. 28–30; JARLOCH, s. 513–514. Průběh sporu vylíčil V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 235–238, 246–248.
- 10 O „rozvodu“ mylně hovoří M.L. ČERNÁ, *Rozvod*, s. 9–44, třebaže šlo o prohlášení manželství za neplatné od samého počátku. Autorka zároveň přeceňuje politické motivy Přemyslova rozhodnutí. Strážlivěji V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 239, srovnej i J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 90–94, 99–101.
- 11 CDB II, č. 16, s. 11–12, č. 25, s. 23.
- 12 K jednotlivostem E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben*, I–II (passim), k obrátům Heřmana Durynského (jeho tetou byla Přemyslova matka Judita) E. KIRMSE, *Die Reichspolitik*, s. 1–42; H. PATZE, *Die Entstehung*, s. 249–262. Personální základnu tábora Oty IV. zpracoval B.U. HUCKER,

Kaiser Otto IV., s. 358–526. Po starších pokusech se skladbě a úbytku královského zboží v 13. století věnoval A.Ch. SCHLUNK, *Königsmacht* (passim), k jeho formám a klasifikaci H.C. FAUBNER, *Die Verfügungsgewalt*, s. 345–449.

- 13 Z „bezcharakternosti“ Přemysla obvinil (ale s uznáním chytrosti a diplomatického umu) L. SCHLESINGER, *Geschichte*, s. 98–99 (například: „Mit richtiger Erkenntnis der gegebenen Verhältnisse, aber auch ohne alle Rücksicht auf die Mittel, benützte dieser Fürst die in Deutschland eingetretenen Zerwürfnisse zu Gunsten der wieder zu erobernden Selbständigkeit Böhmens,“ s. 99), v podobném duchu B. BRETHOLZ, *Geschichte* (1921), s. 76–77. O těžení z práv říše hovoří H. HOFFMANN, *Böhmen*, s. 61; R. REISINGER, *Die römisch-deutschen Könige*, s. 40–41, nad rozsahem Přemyslových výsad se podivuje H. MITTEIS, *Der Staat*, s. 343. Za ryze účelové a sledující jen vlastní prospěch označil Přemyslový výkyv K. RICHTER, *Die böhmischen Länder*, s. 269–270, s menším důrazem F. PRINZ, *Böhmen*, s. 120–121.
- 14 JARLOCH, s. 461, 479. Děpoltici a jejich vztahem ke královské linii Přemyslovců i k vatickým Piastovcům se po H. KOHNOVI, R. KREUTZOVI, S. ZAKRZEWSKÉM, V. NOVOTNÉM aj. zabývali K. JASIŃSKI, *Studia*, s. 59–68; TÝŽ, *Działalność*, s. 171–203; J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 89–144 (s rekonstrukcí jejich „údelu“), stále však trvají rozpory v děpoltické genealogii, respektive zda žily tři nebo čtyři generace Děpolticů.
- 15 Oblnění se uskutečnilo patrně v Chebu, srovnej E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben I*, s. 285–286; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 253–254; W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 88–89, 134. O výklad matoucí zprávy, že král Filip přenesl české léno „ad Theobaldum puerum, qui tunc Magdeburgh studebat“ (ARNOLD LUB. VI.5, s. 223), se pokusil J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 105–106, pozn. 93. O roli Dětricha Míšeňského v této záležitosti S. PÄTZOLD, *Die frühen Wettiner*, s. 72–73, který rovněž dává do souvztažnosti Přemyslův manželský spor s politickým chováním markraběte Dětricha. Zastaralá je už Dětrichova biografie od O. SIEGISMUNDA, *Dietrich der Bedrängte* (passim).
- 16 Není bez zajímavosti, že v české analistice chybí o korunovaci před Merseburkem jakékoliv zmínky. Skromné cizí prameny vypočetl V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 256. Papežovy listy a listiny CDB II, č. 38–42, s. 34–38, k plánu povýšit Prahu na arcibiskupství A.K. HUBER, *Die Metropole*, s. 52–53. O vnitřních zápasech mezi Emerichem a Ondřejem a uherské pomoci Přemyslovi A. HUBER, *Studien*, s. 156–163; B. HÓMAN, *Geschichte II*, s. 3–12; G. KRISTÓ, *Die Arpaden-Dynastie*, s. 173–174. Z nových a jazykově dostupných maďarských příruček uherských dějin první poloviny 13. století populárněji P. ENGEL, *The Realm*, s. 83–110.
- 17 CDB II, č. 46, s. 42–43.
- 18 O příbuzenských vztazích v arpádovské dynastii na přelomu 12. a 13. století M. WERTNER, *Die Allianzen* (Stammtafel der Arpaden), nejnověji

- G. KRISTÓ, *Die Arpaden-Dynastie*, (Stammtafel).
- 19 O motivech tohoto obratu, v jehož pozadí stály obavy o falckraběcí državy na Rýně, B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 361–362.
- 20 Srovnej E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben I.*, s. 326–329; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 265–269; B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 78–80. Ke zprávě ARNOLDA LUB. (VI.8, s. 229) kriticky Z. FIALA, *Počátky*, s. 34.
- 21 K mezinárodním okolnostem úpadku Otovy moci W. KIENAST, *Deutschland III*, s. 543–554; W.L. WARREN, *King John*, s. 159–168, nověji B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 78–94, k Filipovu zavraždění i E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben I.*, s. 464–468.
- 22 O tomto Vratislavovi shrnul skromné vědomosti V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 269.
- 23 M.L. ČERNÁ, *Rozvod*, s. 30–33; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 273–281; W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 125, 134; B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 204; S. PÄTZOLD, *Die frühen Wettiner*, s. 73–74. V polovině února 1207 svědčí Dětrich Míšeňský naposledy na jedné z Filipových listin (CDSR I.3, č. 105, s. 86).
- 24 CDB II, č. 79, s. 74.
- 25 K situaci po Filipově zavraždění E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben I.*, s. 468–479; TAMTÉŽ II, s. 131–166, k postojům krále Přemysla V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 284–287; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 103–105; B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 294–205.
- 26 K Otovým dohodám s papežem F. KEMPF, *Die zwei Versprechen*, s. 359–384; M. LAUFS, *Politik*, s. 36–205. Účast Čechů na Otově římské jízdě svorně popírají A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 166; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 287–288; W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 134–135. Že se Přemysl mohl vykoupit z účasti na jízdě peněžitým poplatkem, upozornil B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 205.
- 27 E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben II.*, s. 230–264; F. BAETHGEN, *Die Regentschaft* (passim); F. KEMPF, *Papsttum* (passim); T. KÖLZER, *Sizilien*, s. 3–22; B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 142–155.
- 28 K papežsko-francouzskému sblížení A. LUCHAIRE, *Philippe Auguste*, s. 169–172; K. HAMPE, *Deutsche Kaisergeschichte*, s. 248–249; W. KIENAST, *Deutschland III*, s. 554–558; E. KANTOROWICZ, *Kaiser Friedrich*, s. 47–50.
- 29 E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben II.*, s. 262–263, 272–280, norimberské volby si všimá i ostatní již citovaná literatura.
- 30 O smlouvách mezi králem (císařem) a poddanými říšskými subjekty G. RAUCH, *Die Bündnisse*, s. 48–79. K událostem CDB II, č. 94, s. 89–91, též CDSR I.3, č. 163, s. 127–128; CHRON. REG. COLON. CONT. III, s. 232–233, dále B. BRETHOLZ, *Geschichte* (1912), s. 298–299; A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 57–58; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 297–300; W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 89–90; B. U. HUCKER, *Kai-*

- ser Otto IV.*, s. 205–206; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 112–113; S. PÄTZOLD, *Die frühen Wettiner*, s. 75–76; M. WIHODA, *Vznik*, s. 468–470; V. VANÍČEK, *Velké dějiny II.*, s. 106–107.
- 31 Dosvědčen na Otově listině z 10. května 1212 (CDB II, č. 95, s. 91). Otázce Vladislavovy přítomnosti v Norimberku bude věnována pozornost v jiných souvislostech.
- 32 K proticísařské propagandě M. LAUFS, *Politik*, s. 310, Walthеровy verše s komentářem otištěny v: *Walther von der Vogelweide*, s. 61–72. Ale jak bylo pro dobu příznačné, netrvalo dlouho a známý pěvec se ocitl na straně vítězného Fridricha. Kdy a za jakých okolností se tak stalo, řeší například E. THURNHER, *Die deutsche Hofpoesie*, s. 218–224.
- 33 Jako správce Plzeňska se Děpolt vzpomíná v roce 1213 (CDB II, č. 386, s. 434), předání Olomoucka do rukou Vladislava vymezil léty 1208–1213 J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 255–256. K okolnostem a pozadí předání Plzeňska J. DEJMEK, *Děpoltici*, s. 107, 110. Možnost, že by brakteáty se židovskými nápisy z pokladu ze Střelice u Znojma náležely plzeňské ražbě Děpolta (J. ZAKRZEWSKA-KLECZKOWSKA, *Brakteaty*, s. 182–197), odmítl M. HUS (*Plzeňská mincovna*, s. 10). Souvislost obou aktů s Přemyslovým složitým postavením zdůraznil M. WIHODA, *Mocran*, s. 226; TÝŽ, *Vznik*, s. 471. Děpoltická „knížectví“ na východě Čech a správcovství na Plzeňsku se v světle historických zpráv a archeologických zjištění pokusil představit Z. ŠOLLE, *Po stopách*, s. 69–108.
- 34 V kontextu s tzv. přísahami (sacramenta) J. ŽEMLIČKA, *Te duces*, s. 382.
- 35 O Černínovi LETOPISY ČESKÉ, s. 283. Vyhnaní Černína spojil s jeho účastí na oblénění Vratislava F. PALACKÝ, *Dějiny I.2*, s. 123, o záležitosti podrobněji, třebaže ne ve všem jednotně Z. KALISTA, *Královský komoří*, s. 49–61; V. NOVOTNÝ, *České dějiny I.3*, s. 299–301; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 114–115; M. WIHODA, *Mocran*, s. 226. Podobnou taktiku jako Přemysl v rozsudku nad Černínem užil již Soběslav I. roku 1130, srovnej J. ŽEMLIČKA, *Vyšehrad*, s. 47–68.
- 36 E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben II.*, s. 306–328; E. HORST, *Friedrich der Staufer*, s. 51–57; B.U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 298–303 (včetně postojů Dětricha Míšeňského).
- 37 K tomu G. RAUCH, *Die Bündnisse*, s. 74–75; R. REISINGER, *Die römisch-deutschen Könige*, s. 36–47.
- 38 CDB II, č. 96–98, s. 92–97, nověji ACBR I.1, č. 3–5, s. 6–11. O možných způsobech návrhu listinných textů A. BACHMANN, *Geschichte*, s. 448; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 118–119; M. WIHODA, *Mocran*, s. 221–222.
- 39 K Filipově a Otově části Fridrichova privilegia zůstává východiskem J. GOLL, *K výkladu*, s. 1–9. Uvedenými „platy“ se rozumí poplatky za udělení země v léno, srovnej Z. FIALA, *Vztah*, s. 67. Proti výkladu W. WEGENERA, *Böhmen/Mähren*, s. 49–55, který považoval tyto platy za resty starého tributu, ostře Z. FIALA, *Revanšistická kniha*, s. 180–181, s kritikou W. Wegenera

- i W. GOEZ, *Der Leihewang*, s. 157–158. O zcizených územích J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 258–259, na Moravu dříve nesprávně pomýšlela velká část literatury jako R. WIERER, *Poměr*, s. 24.
- 40 KOSMAS II.13, s. 101, II.38, s. 141, III.13, s. 174; *ACRB* I.1, č. 2, s. 5, č. 3, s. 6; *ACRB* II, č. 51, s. 44. Podle A. BACHMANN (*Geschichte*, s. 448–449), V. NOVOTNÉHO (*České dějiny* I.3, s. 305) a dalších měl být český král v Merseburku přítomen při obléhání polského knížete. K výkladu, že šlo o doprovod, se přiklonil R. WIERER, *Poměr*, s. 25, nověji i J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 117.
- 41 O českých nárocích k Polsku J. ŽEMLIČKA, *Čechy*, s. 107–110. Účasti Přemyslovců na sjezdech v Merseburku do sklonku 13. století sestavil A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 101–112. Ze setkání důležitých pro Polsko *Historia diplomacii*, s. 96, 98, 101, 124, 126–127, pro rok 1135 detailně A. DALEWSKI, *Lictor imperatoris*, s. 317–336.
- 42 V průběhu 13. století ovšem již nastal obecný úpadek formálních lenních zvyklostí, srovnej W. GOEZ, *Der Leihewang*, s. 182–184.
- 43 Obsah Zlaté buly sicilské i dalších privilegií z téhož dne reprodukoval F. PALACKÝ, *Dějiny* I.2, s. 123–124, jen k některým aspektům přihlížel H. JIREČEK, *Slovanské právo* II, s. 84–157. O bodech vtělených do Zlaté buly z privilegií Filipa a Oty již J. KALOUSEK, *České státní právo*, s. 21, důkladně J. GOLL, *K výkladu*, s. 1–9. S výčetem a oceněním Přemyslových zisků A. BACHMANN, *Geschichte*, s. 448–449, 877–881; B. BRETHER, *Geschichte* (1912), s. 299–300; TÝŽ, *Geschichte* (1921), s. 75; A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 58, 110, 166–167, 255, kriticky zejména k A. Bachmannovi V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 304–309. S důrazem na povinnosti Čech k německému království a současně k absenci některých momentů (účast na německé královské volbě) souhrnně O. PETERKA, *Rechtsgeschichte*, s. 100–101. Jako „doklad nejhrubší svévole“ líčil svého času smysl Zlaté buly V. VANĚČEK, *Stát Přemyslovců*, s. 48–52. Další poválečná hodnocení jsou reálnější, třebaže ne jednotná. V užších či širších souvislostech srovnej W. WEGENER, *Böhmen/Mähren* (passim); K. RICHTER, *Die böhmischen Länder*, s. 270; H. APPELT, *Böhmische Königswürde*, s. 161–181; Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 188–189; *Přehled dějin Československa* I/1, s. 217–218; J. ŽEMLIČKA, *Zlatá bula* (passim), s. českým překladem; TÝŽ, *Přemysl Otakar I.*, s. 116–123; V. VANĚČEK, *Velké dějiny* II, s. 107–109. O obsahu Zlaté buly rovněž T. KRZENCK, *Die politischen Beziehungen*, s. 171–172, který však nedopatřením hovoří rovněž o potvrzení arcibiskupského úřadu a kurfiřtské hodnosti. Český překlad dokumentu naposledy *Dějiny českého státu*, s. 48–49.
- 44 K lokalizaci vypočtených statků povšechně a nejisté A. BACHMANN, *Geschichte*, s. 449; V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 306. Nejnovější informace včetně historického kontextu podává L. BOBKOVÁ, *Územní politika*, s. 146–147, srovnej i *Bayern*, s. 199–200, 408.
- 45 V pojetí „Mocran et Mocran“ jako blíže neurčitelných říšských statků

- F. PALACKÝ, *Dějiny* I.2, s. 124; B. DUDÍK, *Dějiny* V, s. 56; A. BACHMANN, *Geschichte*, s. 449, z dalších výkladů B. BRETHER, *Mocran*, s. 235–253; R. KOSS, *Mocran*, s. 17–42. Podle R. Kosse též V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 307, z nedávných prací např. E. BARBOROVÁ, *Postavení*, s. 324; J. KEJŘ, *O tzv. bezprostřední podřízenosti*, s. 258; J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I.*, s. 118; J. VÁLKA, *Středověká Morava*, s. 45. Opačně z německé strany W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 195–197; G. von GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis*, s. 89, nejasně K. RICHTER, *Die böhmischen Länder*, s. 270.
- 46 M. WIHODA, *Mocran*, s. 213–227 (s historiografickým přehledem); TÝŽ, *Vznik*, s. 466–473, polemicky I. HLAVÁČEK, *Ještě jednou*, s. 45–51. Spíše za „formální říšský dar“ Vladislavovi, snad opravdu Mockern v Sasku, považuje obsah listiny V. VANĚČEK, *Velké dějiny* II, s. 109.
- 47 R. TUREK, *Územní předpoklady*, s. 151–170 (zvl. s. 158).
- 48 Včetně edic a literatury D. TŘEŠTÍK, *Vznik*, s. 132–133.
- 49 Desiderátem zůstává moderní zpracování dějin „přemyslovské Moravy“, tak jak to pro mladší období učinil J. MEZNÍK, *Lucemburská Morava* (passim). K tomu se chystá M. WIHODA, autor řady statí k problematice 11.–13. století. Z jeho pojetí leccos naznačuje studie *Přemyslovská Morava*, s. 93–107.
- 50 O Přemyslově účasti na frankfurtské volbě se dříve pochybovalo (V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 309–310, aj.), ale F.-R. ERKENS (*Kurfürsten*, s. 106–107) tu s Přemyslem počítá.
- 51 Dosvědčení v Řezně 15. a 16. února 1213 (*CDB* II, č. 100–103, s. 98–99). Lenní hold tehdy předpokládají A. KÖSTER, *Die staatlichen Beziehungen*, s. 58; W. WEGENER, *Böhmen/Mähren*, s. 90.
- 52 *CDB* II, č. 107, s. 102. K obsahu Zlaté buly chebské M. LAUFS, *Politik*, s. 289–307.
- 53 Přehledně E. WINKELMANN, *Philipp von Schwaben* II, s. 335–378; V. NOVOTNÝ, *České dějiny* I.3, s. 309–315; W. KIENAST, *Deutschland* III, s. 562–584; G. DUBY, *Neděle* (passim); B. U. HUCKER, *Kaiser Otto IV.*, s. 302–341. Pro německý severozápad byly v době štaufsko-welfského zápasu v mnohém určující postoje města Kolína a jeho arcibiskupa, o čemž na pozadí budování kolínského městského rady M. GROTEN, *Köln*, s. 1–101.
- 54 Smysl a náplň tzv. zakladatelských práv rozpracoval V. VANĚČEK, *Zaklady*, I–III (passim), na konkrétním příkladě žďárského kláštera T. BOROVSÝ, *Zakladatelská práva*, s. 323–340.
- 55 K IV. Lateránu *DÖK* II, čl. 32, s. 249–250, čl. 45, s. 254. Nemusí mýlit, že se tu hovoří o patronech („patroni“), neboť takový byl úzus v západním prostředí, aplikovaný i na středoevropské poměry. Z dalších prací je koncepčně i materiálově příliš zastaralý A. FRIND, *Die Kirchengeschichte*, I–II (passim), dílčím způsobem se dá využít F. VACEK, *Sociální dějiny*, s. 369–537; F. HRUBÝ, *Církevní zřízení* (1916), s. 17–53, 257–287, 385–421, (1917), s. 38–73; H.F. SCHMID, *Die rechtlichen Grundlagen* (passim). Důkladnou problémovou a historiografickou sumarizaci provedl V. NOVOTNÝ, *České*